

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Dr. Novák István

**A SZEKULARIZMUS ÉS PLURALIZMUS HATÁSA
AZ EGYHÁZI ÉS VILÁGI HÁZASSÁGI JOG FEJLŐDÉSÉRE
HAZÁNKBAN 1894-TŐL NAPJAINKIG**

Tézisfüzet

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Róth Erika

A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer, jogtudomány
továbbfejlesztése, különös tekintettel az
európai jogfejlődési tendenciákra

A doktori alprogram címe: Az európai jog közös történeti, társadalmi gyökerei

Tudományos vezető: Prof. Dr. Sály Pál

Miskolc

2023

Tartalom

I. A kitűzött kutatási feladat összefoglalása	3
Tézisek az I. fejezetben	6
Tézisek a II. fejezetben	7
Tézisek a III. fejezetben.....	8
Tézisek a IV. fejezetben.....	9
II. Az elvégzett vizsgálatok leírása, az anyaggyűjtés módszerei, a források felhasználása	10
III. A tudományos eredmények összefoglalása, hasznosítása.....	13
IV. A témában készült publikációk	16

I. A kitűzött kutatási feladat összefoglalása

Az emberiség története a *szellemi* megújulásokról és azok változásáról is szól. Ezek a változások mindig kihívást jelentenek a társadalmak számára. A szellemi fejlődés nem egyenes vonalon, hanem egy vertikális irányú mozgás alapján történik. Fontos kérdés, hogy a gondolkodás változása teremti meg a jó élet újabb és újabb fogalmát, vagy a jó élet iránti igény az, ami szellemi változást igényel. Bárhogyan is válaszoljunk e kérdésre, egy biztosnak tűnik, számos párhuzam és kölcsönhatás fedezhető fel a dinamikus folyamatban.

Ugyanakkor az ember valamilyen formában kötődik saját maga is a *transzcendenshez*; vagy úgy, hogy tagadja annak létét, vagy úgy, hogy közömbös e kérdéssel kapcsolatban és természetesen úgy is, hogy azt elfogadva egyéni vagy közösségi utat követve keresi az életében a transzcendens jelenlétét. A jó élet kérdése magával hozza azt a kérdést is, hogy az általunk helyesnek tartott jó élet során csak magunkban vagy egy felsőbbrendű szellemi hatalomban (is) bízunk.

Ezért a szellemi mozgalmak, az eszmék, ideológiák általában magukkal hozzák nyíltan vagy burkoltan azt a kérdést, hogy miként vélekedünk azokról a szervezetekről, amelyek intézményesített keretek között olyan formában léteznek, hogy evilági tevékenységüket a transzcendensben bízva végzik. Az egyházak, vallási közösségek ugyanis folyamatos kapcsolatban állnak az állammal, még akkor is, ha ezt tagadják, vagy éppen akkor is, ha üldözik a vallásnak ezt az intézményesült formáját. A dolgozatunkban tárgyalt házasság kérdése ennek kiváló példája.

Az ember ezzel együtt *társas* lény, ami azt jelenti, hogy életének egy jelentős részét nem egojával hanem a Te-vel tölti, és az emberi kapcsolatok terén, számos módon hat a fent megfogalmazott szempont, vagyis a transzcendencia kérdése. Ha a családi élet és annak alapítása kerül középpontba, ott is érzékelhető például az egyes korok szellemi-gondolati változásának hatása az intézményesült gondolkodásmód és szervezeti egységek statikájára.

Az emberiség történetének velejárója ugyanis az, hogy *családban* élünk, házasságot köthetünk és ezzel máris egy olyan vallási-erkölcsi-jogi kérdéskörhöz

jutunk, amelyre válaszokat kell adnunk, ha évszázadok során kérdések merülnek fel. A család olyan egység, amelyet nem volt szükség évszázadokon át definiálni, azonban éppen a 19. és a 20. század fordulópontján már nem volt egyértelmű a család fogalma. Ha pedig a mai hatályos hazai szabályozást nézzük, akkor eljutottunk oda, hogy definiálásra került Alaptörvényünkben: az apa férfi, az anya nő.

A család olyan természetes egységként jelent meg korábban, ahol természetes volt ez a mostani meghatározás. A férfi és nő jogilag (egyházjogilag) szabályozott, gyermekek vállalására és nevelésére irányuló közösség a család, vagyis ez (volt) a hagyományos fogalom. A polgári házasság a szekularizáció következtében a polgári válást is bevezette, ezzel együtt ugyan a család továbbra is férfi, nő, gyermek(ek) közössége maradt, de a családtagok már nem statikus, hanem dinamikus verziót képviselnek. Ma pedig azt tapasztaljuk, hogy a jog (világi és olykor már egyes egyházi jog is) keresi, kereste a jogi megoldást a házasság melletti kapcsolatok szabályozásának, majd újabb és újabb elemek változtak és változnak szempillantás alatt a családok életében.

A disszertációban arra keressük a választ, hogy két szellemi irányzat, úgymint a *szekularizáció* folyamata és a szekularizmus, ezzel együtt a *pluralizmus* milyen hatást gyakorolt a házasságjog fejlődésére az elmúlt közel százharminc esztendőben. A kutatás kiinduló pontja az 1894. évi XXXI. törvénycikk, amelyik első jelentős jogszabálya a házasság szabályozásának a szekularizáció és a házasságjog kapcsolatában. A záró dátum az új Ptk. családjogi könyvéhez és a mai uniós kérdések rövid vizsgálatához kapcsolódik, de csak annyiban, amennyiben a jogtörténeti vizsgálat ezt lehetővé teszi, hiszen itt már a ma élő, hatályos jogról beszélünk, aminek kutatása jogtörténeti szempontból a jövő nemzedékének feladata lesz.

Ezzel együtt a legnagyobb keresztény közösség, a katolikus egyház házasságjogát is vizsgáljuk a fenti szempontok szerint. Ahol szükséges, rámutatunk más felekezetek illetve más vallások és az állami házasságjog kapcsolatára. A kutatást nem a teljes házasságjog minden elemének vizsgálatával végezzük, hiszen arra területi okokból nincs lehetőségünk, hanem a két említett szellemi mozgalom és az állami, valamint egyházi házasságjog kapcsolódási pontjaira és a jogalkotás reakcióira térünk ki.

Ehhez szükséges bemutatni a két szellemi irányzatot, annak témánk szempontjából fontos elemeit, majd az egyházi házasságjogra, a kodifikáció által létrejött két törvénykönyv házasságjogi rendszerére, annak kialakulására fókuszálunk. Ezt követi a magyar állami jogalkotás e területen elért eredményeinek a bemutatása.

Dolgozatunkban egyes ma is aktuális jogtörténeti érdekességekkel is foglalkozunk, úgymint a házasság szerződés jellege, a profán és a szekularizált házasság fogalmának, egyes elemeinek vizsgálata, valamint az állami és egyházi házasság időbeli kapcsolata. A dolgozat utolsó fejezetében röviden kitekintést teszünk néhány európai ország házasságjogára is.

Vajon nem haszontalan vállalkozás-e a szekularizáció hatását kutatni a pluralizmus fényében a házasságjog területén manapság? A kérdés látszólag költői, de valós problémát hordoz. Habermasszal együtt valljuk ugyanis, hogy a posztsekkularizáció, a pluralizmus és a szekularizáció folyamata összefügg. Olyan módon látjuk ugyanis a társadalmi változások paradoxonját, hogy abban egyértelmű az állam részéről egyfajta nyitottság (általában egy bizonyos határig) majd az egyház(ak) részéről egy tradicionista megközelítést, amelynek középpontjában az elvilágiasodástól való teljes félelem és az abból következő offenzíva jelenhet meg.

A dolgozatban azt vizsgáljuk, hogy a polgári házasság állami terrénuma és az egyházi (katolikus) házasság paradigmája hogyan találkozott a 19. század végétől az új Ptk. megjelenéséig. Itt látjuk meg azt a folyamatot, amelynek lényege, a szekularizáció és a pluralizmus közötti sajátos kapcsolat egy posztsekkularista világban.

Tézisek az I. fejezetben

- 1. A szekularizáció/szekularizmus és a pluralizmus a keresztény paradigmában a társadalmi berendezkedés megváltozásán/megváltoztatásán keresztül gyakorolt hatást.**
- 2. A paradigmaváltozás az egyházi világképen belül alakult ki először, majd a változás kilépett az egyházból és áttevődött az egyházon kívüli terepre. Az állami szférában a paradigmaváltozás véleményünk szerint maga a szekularizáció.**
- 3. A szekularizáció, a szekularizmus és a posztszekularista értékrend a pluralizmus megjelenésén keresztül teremthet esélyt az egyházi paradigma újszerű megjelenésének és a két rendszer egymás mellett élésének.**

Tézisek a II. fejezetben

- 1. Az egyházi (katolikus) házasság olyan védőerő az egyház számára, amelynek relativizálása magának az egyháznak a küldetését gyengíti. (társadalmi jelentőségét megszünteti?)**
- 2. Az I. Vatikáni Zsinat tanítása és az első kodifikált kódex elsősorban a szekularizáció elleni küzdelemben születtek. A jogalkotás során a tradíció érvényesült elsősorban.**
- 3. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai és a második kodifikált kódex a pluralizmus jegyében, de a katolikus tanítás évszázados tradíciójára figyelemmel keletkeztek. Ennek példája a házasságjogi aktusok és eljárások egyre nyitottabb formái, a posztszekularista társadalomban egy új paradigma felmutatása, eközben azonban a hagyomány megőrzése.**

Tézisek a III. fejezetben

- 1. A szekularizáció államelméleti vonulata mellett egyre inkább jelentős lett a 19. és 20. században a szekularizáció látszólag magánjogi, főként házasságjogi dimenziója, amely azonban magában az állam/egyház kapcsolatában is jelentős változást eredményezett és területe lett az egyház/állam párbeszédhalmaz metszéspontjának.**
- 2. A polgári házasság megőrizte azokat az elemeket, amelyek az egyházi házasságkötéshez tartoztak korábban is, ugyanakkor a felbonthatóság, vagyis a polgári válás bevezetése a szekularizmus győzelmét hozta.**
- 3. A polgári házasság, miközben a társadalmat alapjaiban átformálta, megoldotta (részben) a felekezetek közötti eltérő jogrendszerekből fakadó jogi problémák jelentős részét.**

Tézisek a IV. fejezetben

- 1. A polgári és egyházi házasság jogelvi alapjaiban ugyanazon formában szabályozzák a jognak, mint rendező szabálynak a kialakulását, ugyanakkor a házasságjog az egyház esetében a jogelvek megszorító, míg a polgári házasság esetében a kiterjesztő értelmet mutatják elsősorban.**
- 2. Az európai házasságjog fejlődése minden esetben együtt járt a polgárosodással és alapjaiban hasonló struktúrát hordozott a területi és vallási felekezeti sajátosságok figyelembe vételével, az eredmény a polgári házasság, annak valamely típusa.**

II. Az elvégzett vizsgálatok leírása, az anyaggyűjtés módszerei, a források felhasználása

A dolgozat *módszeréről*: az elmúlt évek során számos tanulmányt és monográfiát dolgoztunk fel, amelyek egyrészt a fenti szellemi irányzatokról szóltak, másrészt átvizsgáltuk az értekezésben megjelölt jogszabályokat és kommentárokat, valamint egyes indoklásokat.

Ezt követően kerestük azokat a jogszabályi helyeket, ahol észrevehető a két irányzat hatása. Mindezt az egyházi kódexek és az állami szabályok területén is megtettük. A módszer a hagyományos jegyzetkészítés, összevetés és új szempontok vizsgálatát is magába foglalta. Az egyes korszakokhoz tartozó sajtó, néhány releváns országgyűlési feljegyzés, az egyes eseményeket taglaló tanulmányok is fontos szerepet játszottak a dolgozat elkészítésében.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy sok esetben az elmúlt közel huszonöt esztendő lelkészi szolgálatának tapasztalatait, a teológia területén folytatott tudományos eredményeinek újra gondolását és a különböző földrészekén tett utazások és beszélgetések konzekvenciáit is tükrözi a dolgozatban megjelenő szakmai vélemény.

Fontos azt is kiemelni, hogy az ME-ÁJK-n elvégzett „fiatalkorúak szakjogásza” képzés során számos olyan új szempontot is megfigyelt e munka készítője, amely a családjog, házasságjog ismereteit új dimenzióba helyezte.

Végül ne feledkezzünk meg azokról a szakmai beszélgetésekről, amelyek Prof. Dr. Sály Pál intézetigazgató úrral, a doktori értekezés témavezetőjével történtek; ezek újabb és újabb erőt adtak a munka elkészítéséhez és különösen a történeti hitelesség valamint az egyházi identitás közötti helyes kapcsolat kialakításához.

Feltehetjük a kérdést, vajon e munka készítője, aki katolikus lelkész, egyben jogász, ezenkívül egyházi felsőoktatási intézmény helyettes vezetője, tud-e objektíven vizsgálni egy olyan témát, amely érinti a katolikus egyház évszázados múltját és érint olykor napjainkban meghatározó szellemi és politikai küzdelmeket is?

Meggyőződésünk, hogy az igazságot kell a tudománynak szolgálni és kritikusán kell szemlélni a múltat. Ugyanakkor azonban meglévő értékeinket nem kell elrejtteni, csupán arra kell törekedni, hogy azok valóban tényszerűek legyenek. Bizom benne, sikerült ezt elérni ebben a munkában.

Az egyes fejezetek elején megfogalmazott tézisek vizsgálata után minden fejezet végén készült egy-egy rövid összefoglalás, igazolás. A munka végén pedig egy rövid összefoglalás magyar és német nyelven mutatja meg, amit e disszertáció készítése közben elértünk.

Ne felejtjük el, hogy a 19. század vége és a 20. század eleje olyan történelmi helyzetet teremtett, ahol egyrészt a magyar önálló államiság és a trianoni veszteség; másrészt az egyházjog területén az egyházi állam illetve Róma és a Vatikán szerepe még nem rögzült teljesen. Éppen ezért az értekezésben nem tudunk minden szempontra kitérni, például az egyes jogszabályok területi hatályára vonatkozóan, hiszen ez egy külön kutatást igénylő feladat lenne. Sokkal inkább a két katolikus kódex és a magyar jogalkotás első, második és harmadik házasságjogi törvénye határozza meg e disszertáció kereteit.

Természetesen a módszer mellett azt is meg kell határozni, hogy jogtörténeti, jogelméleti, filozófiatörténeti vagy éppen kánonjogi területen keressük a tézisek igazolását. A válasz: egy komplex vizsgálatot folytatunk, amelynek alapja a filozófiai gondolkodás, erre épül a szellemtörténet illetve jogelmélet néhány kiválasztott dimenziója, majd a jogi szabályozás vizsgálata ezekkel párhuzamosan halad és ebből vonjuk le a szükséges konzekvenciát.

Néhány gondolat a disszertáció elkészítésének *metódusáról*. Az egyes fejezetek elején szerepelnek azok a tézisek, amelyek vizsgálata az adott fejezetben történik, majd a fejezet végén egy rövid összegzés található. A dolgozat négy nagy fejezete után összefoglalás olvasható.

E munkának irodalomjegyzéke tartalmazza az általunk írt és e munkában is felhasznált publikációkat. A világi és egyházi jogszabályok és dokumentumok rövidítését nem külön fejezetben, hanem az egyes művek végén találjuk, de a könyvnyelviség és átláthatóság kedvéért, amikor először szerepel az adott jogszabály, dokumentum a dolgozatban, ott is kiírásra kerül a teljes cím.

A szakkönyvek és szakcikkek, valamint az internetes hivatkozások esetében is ez az eljárás, amikor először megjelenik a munkában, kiírva megtalálható a teljes cím és a szükséges adatok.

Szószerinti egység idézésénél az idézőjelek végén találjuk meg a forrás helyét. Gondolati egységek közlése során nem használunk idézőjelet, hanem a gondolati egység végén a hivatkozás során jelenítjük meg az adott művet, műveket. Abban az esetben, ha a gondolati egység saját, azonban vannak olyan művek, amelyek az adott kérdéssel foglalkoznak, akkor a lábjegyzetben utalunk erre. Végül pedig a lábjegyzetben azokat a gondolatokat fogalmazzuk meg, amelyek a témához nem szorosan kötődnek, de szükséges róluk szólni, vagy éppen ellenkezőleg, a témához kötődnek, de annak egy specialitását hordozzák és ezért szólunk róla a lábjegyzetben.

III. A tudományos eredmények összefoglalása, hasznosítása

E disszertációban arra törekedtünk, hogy a szekularizációról és a szekularizmusról valamint a pluralizmusról úgy értekezzünk, hogy rámutassunk arra a tényre, hogy a keresztény paradigmában a társadalmi berendezkedés megváltozásán és megváltoztatásán keresztül gyakorolnak hatást a világi szellemi mozgalmak.

Mi ennek a dolgozatnak *nóvuma* és *sajátossága*? Nóvumként magát a megközelítést kell e helyen kiemelni. Ugyanis elsősorban nem jogtörténeti feldolgozást végzünk, ami azt jelenti, hogy források illetve már feldolgozott források alapján értelmezzük a múlt eseményeit, hanem a szekularizáció és a pluralizmus lesz a mérce, amely alapján tesszük ezt.

Sajátosságként pedig talán arra lehet utalni, hogy sok esetben személyes véleményünk megfogalmazását bontjuk ki e munkában, ami alatt azt értjük, hogy egy-egy kérdést saját szemüvegünkön keresztül szemléljük és így alakul ki az, amit a jogban álláspontnak is szokás nevezni.

A paradigmaváltozás az egyházi világképen belül alakultak ki először, majd a változás kilépett az egyházból és áttevődött az egyházon kívüli területekre is. Az állami szférában a paradigmaváltozás véleményünk szerint maga a szekularizáció. Ezt támasztottuk alá számos szempontból és több szerző véleménye alapján.

Ugyanakkor azt is fontos látni, hogy a szekularizáció, a szekularizmus és a posztszekularista értékrend a pluralizmus megjelenésén keresztül teremthet esélyt az egyházi paradigma újszerű megjelenésének és a két rendszer egymás mellett élésének.

A dolgozat további részében az egyházi házasság jogi és teológiai szabályozására koncentráltunk. Megállapíthatjuk, hogy az egyházi (katolikus) házasság olyan védőerő az egyház számára, amelynek relativizálása magának az egyháznak küldetését gyengíti.

Az I. Vatikáni Zsinat tanítása és az első kodifikált kódex elsősorban a szekularizáció elleni küzdelemben születtek. A jogalkotás során a tradíció érvényesül elsősorban, ennek példája a törvénykönyv védekező jogi szemlélete.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai és a második kodifikált kódex a pluralizmus jegyében, de a katolikus tanítás évszázados tradíciójára figyelemmel keletkeztek. Ennek példája a házasságjogi aktusok és eljárások egyre nyitottabb formája, a posztszekularista társadalomban egy új paradigma felmutatása, eközben azonban a hagyomány megőrzése.

A szekularizáció államelméleti vonulata mellett egyre inkább jelentős lett a 19. és 20. században a szekularizáció látszólag magánjogi, főként házasságjogi dimenziója, amely azonban magában az állam és egyház kapcsolatában is jelentős változást eredményezett és területe lett az egyház és állam párbeszédhalmaz metszéspontjának.

A dolgozat harmadik részében a polgári házasság 19. század végi kialakulásának szellemi és jogi alapjait vizsgáltuk. A polgári házasság megőrizte azokat az elemeket, amelyek az egyházi házasságkötéshez tartoztak korábban is, ugyanakkor a felbonthatóság, vagyis a polgári válás bevezetése a szekularizmus győzelmét hozta.

A polgári házasság, miközben a társadalmat alapjaiban átformálta, megoldotta (részben) a felekezetek közötti eltérő jogrendszerekből fakadó jogi problémák jelentős részét.

A dolgozat végén a polgári és egyházi házasság jogelveiből elemeztünk néhányat. Ezek alapjaiban ugyanazon formában szabályozzák a jognak, mint rendező szabálynak a kialakulását, ugyanakkor a házasságjog az egyház esetében a jogelvek megszorító, míg a polgári házasság esetében a kiterjesztő értelmet mutatják elsősorban.

Az egyházi jog kötelezően fenntartja a bontás tilalmát, az érvényességet viszont utólag nagy precizitással vizsgálja. A polgári jog előtt a társadalom és a nemzet sorsa jelenik meg, a közérdek, hogy rendezett állapotok uralkodjanak. A jog specialitása azt jelenti, hogy az egyházi jog mellé egy új modul került, ami azért kötelező, mert nélküle nem létezik az egyházi házasság, egészen pontosan az csak a polgári kötéssel bír állami jogi hatásokkal.

Az európai házasságjog fejlődése minden esetben együtt járt a polgárosodással és alapjaiban hasonló struktúrát hordozott a területi és vallási felekezeti sajátosságok figyelembevételével.

A fejlődés több formát eredményezett, többségében azonban elmondható, hogy az európai jogfejlődés a házasság területén fenntartja a házasságkötés legalább állami hatóság előtt történő bejelentését illetve annak rögzítését

Hogyan hasznosítható, hasznosítható-e a disszertációban megfogalmazottak? Először is látható, hogy egy multidiszciplináris munkáról van szó, amit egy teológus, jogász és gyakorlatban is sok házasságkötést és bontást, majd annak eredményét végigkísért szerző készített. Éppen ezért a megállapítások, maga a dolgozat szövege adhat egyfajta inspirációt a további vizsgálatokra több irányban is. A teológus keresheti azt a mélységet, amelyet a mai szekularista és többszörösen posztszekularista társadalom megkövetel, hiszen a miért kössünk házasságot és miért ne bontsuk fel, ha nem sikeres kérdésre a hívőknek és nem hívőknek is racionális választ kell adni.

A munkánk remélhetőleg elérte azt a célt, hogy növelheti az olvasó kíváncsiságát e kérdés megválaszolására. A jogász, elsősorban világi jogász, azt veheti észre, hogy nem magától értetődő az a tény, hogy a házasságok nagyobbik része felbontással végződik. A polgári házasság kötelező bevezetése nem ezt a célt akarta elérni, csupán a valóban szükséges esetekben szeretett volna könnyebb utat kínálni. A gyakorlatban ezek azt jelentik, hogy az egyes jogi változások előzménye, a szellemi mozgalmak, majd annak következmény, jelen esetben a felbontások nagy száma között egy olyan társadalmi változást láthatunk, amit már sokan vizsgáltak szociológusként és más társadalomtudósként, de talán e munka alapján ezt a feladatot az általunk képviselt irányban lehet folytatni

IV. A témában készült publikációk

1. NOVÁK, I., Egyes szellemi irányzatok hatása az 1917-es Codex Iuris Canonici kialakulásakor, in *Forum: Acta Juridica et Politica* (2020) 207-219.
2. NOVÁK, I., A katolikus kánonjog és az Alaptörvény Nemzeti Hitvallás viszonyának néhány sajátossága, in *Miskolci Egyetem ÁJK Szekciókiadványa. Doktoranduszok Fóruma*, Miskolc, 2017. november 16. (Szerk. SZABÓ, M.) Miskolc, 2018. 106-112.
3. NOVÁK, I., A legalizmus kérdése a kánonjogban, in *Jog és Állam XXV* (2020/1) KGRE-ÁJK, Budapest 2020., 169-176.
4. NOVÁK, I., A pluralizmus hatása a katolikus kánonjog fejlődésére, in *Szél Konferencia Kiadvány I.* 2018., 197-204. http://www.dosz.hu/dokumentum-file/tsz_2018_kotet_1.pdf
5. NOVÁK, I., A szekularizmus és pluralizmus hatása a 19. századvégi közoktatás hazai változásaiban, in *Jászsági Évkönyv* 2019. 136-148.
6. NOVÁK, I., A szekularizmus és pluralizmus hatása az egyházi házasságjogra, in *Jog és Állam XXIV*, (2019/1) KGRE-ÁJK. Budapest 2019. 257-264.
7. NOVÁK, I., A szekularizmus hatása a kánonjog fejlődésére, in *Profectus in litteris X* 2018. 131-140.
8. NOVÁK, I., A vallásszabadság értéke a katolikus köznevelési intézményekben, in *Teológia* (2019/1-2) 23-30.

9. NOVÁK, I., Das Judentum und das Volk Israel in der Theologie von Yves Congar. Überlegungen zur Begegnung der congarschen Theologie mit der Philosophie von Martin Buber, in *Folia Theologica et Canonica* X (32/24), 2021, 21-34.
10. NOVÁK, I., Egyes szellemi mozgalmak hatása a világi és egyházi közigazgatás változásaira. in *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai XVIII* (2019/1) Bíbor Kiadó, Miskolc, 2019., 161-170.
11. NOVÁK, I., Entwicklung des Kirchenrechts im 20. Jahrhundert. Zur Auswirkung des Säkularismus und des Pluralismus auf die Entwicklung des Kirchenrechts am Beispiel des Eherechts, in *Journal on European History of Law*, XI (2020/2), 81-87.
12. NOVÁK, I., Martin Buber filozófiájának jelentős hatása Yves Congar teológiájára, in *Teológia* (2020/1-2) SZIT, Budapest 2020, 181-191.
13. NOVÁK, I., Szellemi mozgalmak, kultúra és a kánonjog kapcsolata, in *Jog és kultúra* SZTE-ÁJK, Szeged 2018, 91-102.
14. NOVÁK, I., The Judicial and Cultural Role of the Churches during the Communist Era in Hungary, (2023) lektorált cikk, megjelenés előtt az *Ut unum sit* ökömenikus folyóiratban SZIT, Budapest 2023.
15. NOVÁK, I., Zur Veränderung von katholischen Diözesangrenzen im Jahre 1993 in Ungarn, in LADISLAV VOJÁČEK - PAVEL SALÁK - JIŘÍ VALDHANS, Dny práva 2019 - Days of Law 2019: Část V. – Hranice – spolupráce, spory, přesahy, Masarykova Univerzita Brno, Csehország, (2020) <http://www.dnyprava.cz/dokumenty/>

16. NOVÁK, I., A polgári és egyházi házasság jogelvei a 19/20. század fordulópontján in *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai XXI* (2021/1), 173-180.

17. NOVÁK, I., A szekularizáció hatása a keresztény nevelésre, in *Pedagógia és kereszténység. Teológiai, neveléstörténeti és nevelésfilozófiai metszetek*, (szerk. Pukánszky, B., Szüts, Z.), SZIT, Budapest 2023, 167-178.